МИГРАЦИЯ ЖАНА АНЫН ҮЙ-БҮЛӨЛӨРГӨ ТААСИРИ

Эшиев Асылбек Кайимович - философия илимдеринин доктору, профессор, Ош мамлекеттик университети, Ош, Кыргызстан, asylbekeshiev@gmail.com

Аннотация. *Макалада миграция үй-бүлөлөрдүн түзүлүшүнө, функцияларына жана психологиялык жыргалчылыгына комплекстүү таасир этүүчү социалдык-экономикалык процесс катары каралат. Анда эмгек миграциясынын экономикалык, социалдык, психологиялык жана педагогикалык кесепеттери, анын ичинде үй-бүлөлүк ролдордун, ата-энелик милдеттердин, нике мамилелеринин мүнөзүнүн жана ата-энелеринин дайыма жанында калбай калган балдардын абалы талданат. Эмгек миграциясы үй-бүлөлүк жыргалчылыкты камсыз кылуунун маанилүү стратегиясы болгон Кыргызстандагы кырдаалга өзгөчө көңүл бурулат. Акча которуулар үй-бүлөлөрдүн материалдык аялуулугун азайтышы мүмкүн экени, бирок узакка созулган бөлүнүү эмоционалдык аралыкты күчөтүп, балдардын өнүгүүсү үчүн кошумча коркунучтарды жаратышы мүмкүн экени көрсөтүлгөн. Үй-бүлөнүн туруктуулугун чыңдоо жана мигрант үй-бүлөлөргө социалдык колдоо көрсөтүү боюнча практикалык сунуштар иштелип чыккан.*

Ачкыч сөздөр: *миграция, үй-бүлө, балдар, адаптация, Кыргызстан.*

Киришүү. Миграция - биздин замандын эң маанилүү социалдык процесстеринин бири. Ал эмгек рыногундагы өзгөрүүлөр, киреше деңгээли, билим берүүнүн өнүгүшү, урбанизация, социалдык теңсиздик жана адамдардын жашоо сапатын жакшыртуу каалоосу менен түздөн-түз байланыштуу. Глобалдашуу шартында миграция процесстери туруктуу болуп, миллиондогон үй-бүлөлөрдүн жашоо стратегиясынын бир бөлүгүнө айланууда.

Миграция адамдын жашаган жеринин өзгөрүшү менен гана чектелбестен, анын кесепеттери менен мүнөздөлөт. Бир үй-бүлө мүчөсүнүн аймактык жылышы үй-бүлө системасынын бардык башка мүчөлөрүнө таасир этет. Бул өзгөрүүлөр эмгек миграциясында өзгөчө байкалат, анткени ата-энесинин бири же экөө тең туруктуу жашаган жеринен узак убакытка алыста болушат, ал эми балдар экинчи ата-энеси, чоң ата, чоң энелери же башка туугандары менен калышат. [1, 23 б.].

Кыргызстанда бул маселе өзгөчө социалдык мааниге ээ. Эмгек миграциясы үй-бүлөлөрдүн олуттуу бөлүгү үчүн кирешенин маанилүү булагы болуп саналат. Эл аралык миграция уюму миграциянын Кыргызстандагы үй-бүлөлөргө жана балдарга олуттуу социалдык-экономикалык жана психологиялык таасирин белгилейт. Ата-энелер көп учурда бара турган өлкөлөрдө жашоо шарттарынын жана билим алуу жана социалдык кызматтарга жетүүдөгү кыйынчылыктардан улам балдарын туугандарынын кароосуна калтырышат.

Бул изилдөөнүн актуалдуулугу миграцияны экономикалык көрүнүш катары гана эмес, үй-бүлөлүк, психологиялык жана педагогикалык көрүнүш катары да комплекстүү изилдөө зарылдыгынан келип чыгат. Ата-энелер менен балдардын ортосундагы эмоционалдык байланышты сактоо, баланын дени сак тарбияланышын камсыз кылуу жана аймактык бөлүнүү мезгилдеринде үй-бүлөнүн туруктуулугун колдоо механизмдерин издөө өзгөчө маанилүү.

Негизги жыйынтыктар жана талкуу

1. Миграция заманбап үй-бүлөнүн трансформациясынын фактору катары. Үй-бүлө калктын көбөйүшүн, балдарды тарбиялоону, эмоционалдык колдоону жана маданий баалуулуктарды өткөрүп берүүнү камсыз кылган негизги социалдык институттардын бири. Миграция бул функцияларды ишке ашыруунун салттуу механизмдерин өзгөртөт. Үй-бүлө мүчөсүнүн биринин узак убакыт бою жок болушунда, кээ бир милдеттер башка туугандарынын ортосунда кайра бөлүштүрүлөт.

Эгерде атасы көчүп кетсе, балдар жана үй чарбасы үчүн негизги жоопкерчилик көбүнчө энеге жүктөлөт. Эне миграцияга кеткенде, жүк атага же улгайган туугандарына бир топ көбөйүшү мүмкүн. Эгерде ата-эне экөө тең миграцияга кетсе, анда ата-энелик милдеттерди көбүнчө чоң ата, чоң энелер аткарышат.

Ошентип, миграция атайын үй-бүлө моделинин калыптанышына өбөлгө түзөт, аны "трансулуттук үй-бүлө" деп атаса болот. Анын мүчөлөрү физикалык жактан ар кайсы өлкөлөрдө же аймактарда жайгашкан, бирок экономикалык, эмоционалдык жана маалыматтык байланыштарды сактап келишет. Заманбап санариптик технологиялар бул мамилелердин мүнөзүн бир топ өзгөрттү. Мессенджер, видео чалуулар жана социалдык медиа ата-энелерге балдары менен күн сайын байланышууга мүмкүндүк берет. [2, 32 б.].

2. Миграциянын үй-бүлөгө экономикалык таасири. Эмгек миграциясынын негизги себептеринин бири - үй-бүлөлүк кирешени көбөйтүү зарылдыгы. Көптөгөн үй-бүлөлөр үчүн миграция жергиликтүү эмгек рыногундагы чектелген мүмкүнчүлүктөрдү компенсациялоонун жолуна айланат. Акча которуулар тамак-аш, билим берүү, саламаттыкты сактоо, турак жай куруу жана оңдоо, тиричилик техникасы жана башка муктаждыктарды төлөөгө жардам берет. Кыргызстанда акча которуулардын экономика жана үй-бүлөнүн бакубаттуулугу үчүн мааниси өзгөчө маанилүү. ЮНИСЕФтин аналитикалык изилдөөлөрү акча которуулар бир топ үй-бүлөлөр үчүн жашоонун маанилүү булагы экенин көрсөттү.

3. Миграциянын балдарга тийгизген таасири. Миграциянын эң татаал аспектиси - ата-энесинин биринин же экөөнүн тең туруктуу катышуусуз калган балдардын абалы. Балага материалдык колдоо гана эмес, эмоционалдык колдоо, көзөмөл, баарлашуу, биргелешкен иш-чаралар жана коопсуздук сезими да керек. Ошондуктан, үй-бүлөлүк кирешенин көбөйүшү ата-энесинин жоктугун дайыма эле толуктай бербейт.

4. Үй-бүлөнүн билим берүү функциясындагы өзгөрүүлөр. Миграция тарбияга түздөн-түз таасир этет. Ата-энеси жок учурда, башка үй-бүлө мүчөлөрүнүн ролу жогорулайт. Кыргыз коомунда кеңири үй-бүлө салттуу түрдө маанилүү ролду ойнойт. Чоң ата, чоң энелер күнүмдүк камкордукту камсыздай алышат, мектепке барууну, тамак-ашты жана үй жумуштарын көзөмөлдөй алышат. Бул системанын олуттуу компенсациялык потенциалы бар. Бала жалгыз калбайт жана үй-бүлөлүк чөйрөнүн бир бөлүгү бойдон калууда. Бирок, тарбиялоонун ар кандай ыкмаларынын көйгөйү пайда болот. Ата-энелер белгилүү бир талаптарды аткарышы мүмкүн, ал эми туугандары башкаларын аткарышы мүмкүн. Мисалы, ата-энелер көз карандысыздыкты жана жогорку академиялык активдүүлүктү талап кылышат, ал эми чоң ата, чоң энелер өтө эле коргоочу болушу мүмкүн. Натыйжада, бала өзүн бир нече күтүү системаларынын ортосунда калып калат. Бул тарбиялоонун ырааттуулугун төмөндөтүп, жүрүм-турумдун туруктуу эрежелеринин өнүгүшүнө тоскоол болушу мүмкүн.

5. Миграциянын психологиялык кесепеттери. Үй-бүлө мүчөлөрүнүн психологиялык абалы миграциянын узактыгына, кетүүгө чейинки мамилелеринин мүнөзүнө жана бөлүнүү учурундагы баарлашуунун сапатына жараша болот. Мигрант үй-бүлөлөр адаптация стресси, башка маданий жана тилдик чөйрөдө жашоо кыйынчылыктары, көп жумуш жүгү жана артында калган үй-бүлө үчүн жоопкерчилик сезими менен мүнөздөлөт. Артында калган жубайы үчүн кошумча стресс факторлоруна

үй-бүлөлүк милдеттердин көбөйүшү, өз алдынча чечим кабыл алуу жана бир нече социалдык ролдорду айкалыштыруу зарылдыгы кирет. Балдар үчүн эң олуттуу көйгөйлөргө жалгыздык сезими, тынчсыздануу, эмоционалдык туруксуздук жана үй-бүлөлүк коопсуздук сезиминин төмөндөшү кириши мүмкүн. Бирок, миграция сөзсүз түрдө психологиялык бузулууларга алып келет деп айтууга болбойт.

7. Кыргызстандагы үй-бүлөнүн миграциясы жана социалдык туруктуулугу. Кыргызстандын тажрыйбасы миграция үй-бүлөнүн экономикалык стратегиясы катары кызмат кыла аларын көрсөтүп турат. Ошол эле учурда, ал жаңы социалдык коргоо механизмдерин иштеп чыгуу зарылдыгын жаратат. Туугандары менен калган балдар өзгөчө көңүл бурууну талап кылат. ЮНИСЕФ жана ЭМУ расмий камкордуктун, социалдык кызматтарга жетүү мүмкүнчүлүгүнүн жана психологиялык колдоонун жоктугуна байланыштуу көйгөйлөрдү белгилешет. Ошондуктан, миграция маселесин жеке үй-бүлөнүн деңгээлинде гана чечүүгө болбойт. Мектептер, социалдык камсыздоо агенттиктери, саламаттыкты сактоо уюмдары, жергиликтүү жамааттар жана бейөкмөт уюмдардын ортосундагы кызматташуу өтө маанилүү. Бул учурда мектеп көйгөйлөрдү эрте аныктоо үчүн маанилүү мекемеге айланышы мүмкүн. Мугалимдер балдарды күн сайын байкап турушат жана алардын академиялык мотивациясындагы, жүрүм-турумундагы жана эмоционалдык абалындагы өзгөрүүлөрдү байкай алышат. Ошол эле учурда, стигматизациядан качуу маанилүү. Баланы жалаң гана "мигранттын баласы" катары кабыл алууга болбойт. Негизги көңүл алардын жеке муктаждыктарына бурулушу керек. [3, 19 б.].

Корутунду. Миграция заманбап социалдык-экономикалык өнүгүүнүн табигый элементи болуп саналат, бирок анын кесепеттери эмгек рыногунан алда канча ашып түшөт. Ал үй-бүлөгө жеке социалдашуу үчүн эң маанилүү институт катары түздөн-түз таасир этет. Бул маселе Кыргызстан үчүн өзгөчө актуалдуу. Миграция үй-бүлөлөргө экономикалык мүмкүнчүлүктөрдү берет, бирок ата-энелер менен балдардын узак убакытка бөлүнүп турушу үчүн шарттарды түзө алат. Ошондуктан, анын натыйжалуулугун акча которуулардын көлөмү менен гана баалоо жетишсиз.

Миграция саясатынан алдын алуу саясатына өтүү өзгөчө маанилүү. Үй-бүлөлөргө олуттуу көйгөйлөр жаралган учурда гана эмес, миграцияга чейин, бөлүнүү учурунда жана мигрант кайтып келгенден кийин да колдоо көрсөтүү керек. Ошондуктан, коомдун негизги милдети миграциянын алдын алуу эмес, аймактык мобилдүүлүк үй-бүлөлүк байланыштарды бузбаган шарттарды түзүү. Миграция үй-бүлөнүн социалдык жана эмоционалдык жактан кыйрашынын себеби эмес, анын өнүгүшүнүн ресурсу болушу керек.

Пайдаланган адабияттар:

1. Захлебный А. Н., Дзятковская Е. Н. Экологическое образование в интересах устойчивого развития // Педагогика. — 2019. — № 6. — С. 18–27.
2. Эшиев А.К. Духовно-нравственная культура, как требование современной образовательной политики // Здоровье человека, теория и методика физической культуры и спорта. – 2025. - № 37 (1). – С. 8-19.
3. Eshiev, A.K. Some innovative technologies and teaching methods with a competence approach in vocational education / A.K. Eshiev, T.V. Arkhipova, D.K. Eshieva // Vocational education in Russia and abroad. – 2011. – № 2(4). – Pp. 75-79.